

Timo Van Haverre

Op weg naar het archief. De jonge jaren van Louis Gilliodts (1827-1915)

In 1853 verscheen een opmerkelijk bericht in de *Annales de la Société d'Émulation pour l'Étude de l'Histoire et des Antiquités de la Flandre*. De redactie wou alle liefhebbers van de Belgische geschiedenis wijzen op het pas verschenen *Études sur l'histoire de Belgique considérée dans ses rapports avec l'histoire de la société du Moyen Age*, geschreven door de jeugdige Bruggeling Louis Gilliodts. In het volgend nummer van de *Annales* zou een uitgebreide bespreking volgen, zo werd beloofd. Toch klonk het al dat de conclusies uit het werk zouden worden aangevochten, “*mais nous n'en rendrons pas moins justice à la valeur de ce travail. C'est là une œuvre sérieuse que l'on peut soumettre à une critique sévère*”.¹ De recensie zou uiteindelijk nooit verschijnen. Misschien maar goed ook, want vijftig later zou de auteur – intussen bekend als stadsarchivaris Louis Gilliodts-van Severen – een bestuurslid van de *Société d'Émulation* worden. Inmiddels zijn honderd zestig jaar voorbijgegaan. Het moment om de belofte eindelijk waar te maken en wel langer stil te staan bij de *Études sur l'histoire de Belgique*. Niet meer om het werk te bestrijden, maar wel om nader kennis te maken met de jonge Gilliodts en zijn gedachtegoed.

Al wie zich verdiept in de Brugse geschiedenis, komt vroeg of laat één van de werken van Louis Gilliodts-van Severen tegen. Van 1868 tot aan zijn dood in 1915 waakte hij over het stadsarchief. Op de lange lijst van zijn publicaties staan allerhande standaardwerken, in de eerste plaats de *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section première. Inventaire des chartes. Première série. Treizième au seizième siècle*. Dankzij dergelijke verwezenlijkingen kon Joseph De Smet hem omschrijven als een “*wetenschappelijke*

1 Bespreking van L. GILLIODTS, *Études sur l'histoire de Belgique considérée dans ses rapports avec l'histoire de la société du Moyen Age*, I, Luik, 1853, in: *Annales de la Société d'Émulation pour l'Étude de l'Histoire et des Antiquités de la Flandre*, 13 (1851-1854), p. 192.

Portretfoto van Louis Gilliodts op de leeftijd van ongeveer dertig jaar.
Fotograaf onbekend; privé-collectie. (Repro: Vincent Molhant, Brugge).

reus onder de archivarissen".² De *Études sur l'histoire de Belgique* dragen daarentegen niet bij aan Gilliodts' luister. De Smet noemde ze in 1972 "*verouderd en vergeten*". Ze bewezen volgens hem wel "*dat de schrijver toen reeds een diepgaande kennis bezat van*

2 J. DE SMET, 'Stadsarchivaris Louis Gilliodts-van Severen. 1827-1915', in: *Het Brugs Ommeland*, 12 (1972), nr. 1, p. 9.

ons verleden, alsmede een grote belezenheid”³ Jan Van Houtte oordeelde nog harder over de *Études*, die hij een “jeugdsonde van een vermetele 26-jarige” noemde, waarin Gilliodts vooral heeft “gefilosoferd over de vaderlandse geschiedenis”.⁴ Gelukkig zou daarop de Bruggeling zich bekeren tot de wetenschappelijke bronnenstudie. Is dit echter een juist oordeel? Mogen de *Études* zonder meer aan de kant geschoven worden?

De vraag stellen is ze beantwoorden. Als Van Houtte toch een dergelijk oordeel velt, is dit eigenlijk eerder een veroordeling van de negentiende-eeuwse geschiedschrijving die als romantisch aangeduid kan worden en die veelal het werk was van autodidacten. Over hun werk hebben de tegenwoordige universitaire historici maar al te gauw een hard oordeel klaar, ingegeven door een te teleologisch standpunt. Het gevaar loert namelijk steeds “*de huidige stand van het historisch onderzoek met de quintessens van de discipline gelijk te stellen*”, zoals Guido Schepens waarschuwt.⁵ Wat oud is, heet onwetenschappelijk te zijn en wordt meteen opzijgeschoven. Het vellen van een dergelijk vonnis maakt kritisch onderzoek naar de romantische historiografie echter onmogelijk. Bovendien had zelfs Paul Fredericq, één van de historici die aan het einde van de negentiende eeuw promotor was van die moderne universitaire geschiedwetenschap in België, een andere mening over de *Études*. In 1883 liet hij er zich tegenover de auteur erg lovend over uit. Uit dankbaarheid bezorgde Gilliodts hem een exemplaar van “*cette œuvre de ma première jeunesse*”.⁶

Als de *Études* dan zonder vooroordelen benaderd worden, maar slechts op zichzelf en in hun eigen context worden bestudeerd, leidt dit tot een onderzoek dat ook nog een praktisch nut heeft.

3 J. DE SMET, ‘Stadsarchivaris Louis Gilliodts-van Severen’, p. 10.

4 J.A. VAN HOUTTE, ‘Louis Gilliodts als historicus buiten het stadsarchief’, in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts. Academische zitting en tentoonstelling ter herdenking van de voormalige stadsarchivaris Louis Gilliodts-van Severen (1827-1915)*. Catalogus, Brugge, 1980, p. 19.

5 G. SCHEPENS, ‘Oorlog en beschaving. Beschouwingen bij het antieke geschiedenisbegrip’, in: *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 69 (1991), p. 8.

6 GENT, *Universiteitsbibliotheek*, Briefwisseling aan Paul Fredericq, band 10: brief van Louis Gilliodts-van Severen, 3 februari 1883.

De nalatenschap van Gilliodts is immers blijvend relevant. Zijn werken worden nog steeds veelvuldig gebruikt. Ze goed begrijpen is dan wel van belang. Welke ideeën schuilen er achter? Welke invloeden onderging de stadsarchivaris? Is de auteur van de *Études* werkelijk een ander man dan de stadsarchivaris, zoals Van Houtte laat uitschijnen? Groeide Gilliodts van een veralgemenend geschiedfilosoof uit tot een nauwgezet bronuitgever? Om een zo volledig mogelijk antwoord te vinden, begint men best bij het prille begin.

Ludovicus Petrus Bruno Gilliodts werd op 4 juli 1827 om elf uur 's morgens geboren, als zoon van landmeter Petrus Gilliodts en Rosalia De Witte.⁷ Als telg van een steeds rijker wordende grootgrondbezittersfamilie kreeg hij de kans lang te studeren.⁸ Van alle stadsarchivarissen die in het midden van de negentiende eeuw in België werden aangesteld, had Gilliodts waarschijnlijk de beste opleiding genoten. Na zijn humanioraopleiding aan het *Collège Saint-Servais* in Luik kwam hij zo aan de universiteiten van Luik en Parijs terecht. In Brugge zou hij pas in 1854 weer thuiskomen. Een groot contrast met bijvoorbeeld Pieter Génard, Antwerps stadsarchivaris van 1863 tot 1894, die maar tot zijn veertiende naar school ging en zich vooral met zelfstudie moest behelpen. Edward Van Even, van 1853 tot 1905 archivaris in Leuven, kon niet aan de *Alma Mater* in zijn stad studeren, maar kreeg als protegé van kannunnik Jan Baptist David toch enigszins toegang tot universitaire kringen.⁹ Hun opleiding kon geenszins tippen aan die van hun collega in Brugge.

De eerste universitaire stappen zette Gilliodts aan het *Collège Notre-Dame de la Paix* in Namen, tegenwoordig de *Université*

- 7 BRUGGE, *Stadsarchieef*, Hedendaags Archief, Bevolking en Burgerlijke Stand, Burgerlijke Stand, Geboorten: 1827, nr. 731 (geraadpleegd via archiefbankbrugge.be).
- 8 M.L. SEBRECHTS, 'Louis Gilliodts en zijn familiaal milieu', in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 9.
- 9 De levensloop van Génard en Van Even komt uitgebreider aan bod in T. VAN HAVERE, 'In Tempels onzer Vaderlandsche Geschiedenis'. *De Belgische stadsarchieven en hun archivarissen in de negentiende eeuw*, onuitgegeven masterproef K.U.Leuven, Leuven, 2012, p. 151-163.

de Namur, waar hij tijdens het academiejaar 1845-1846 op internaat verbleef.¹⁰ Waarschijnlijk was Gilliodts daar een student in de derde afdeling, de *philosophie*. Dit hield een opleiding van één jaar in, met onderwijs in onder meer logica, psychologie en de politieke geschiedenis van de oudheid, de middeleeuwen en België als voorbereiding op het kandidatuursexamen.¹¹ Gilliodts behaalde dat diploma en koos daarna voor de rechtenopleiding. In april 1850 promoveerde de jonge studax aan de universiteit van Luik tot doctor in de Rechten.¹² Vervolgens vertrok hij naar Parijs.

Over het belang van Gilliodts' buitenlandse verblijf lijken al zijn biografen het eens te zijn. De Bruggeling volgde er namelijk les aan de prestigieuze *École des Chartes*. Dat maakt hem erg bijzonder. De Parijse *École* leverde namelijk jaarlijks een nieuwe lading gediplomeerde archivariissen af.¹³ België kende geen gelijkaardige opleiding. In 1847 was in de schoot van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis wel een *bureau paléographique* opgericht, maar het verlangen om dit als trainingsplaats voor archivariissen te laten dienen kon zich nooit verwezenlijken.¹⁴ Als de Brugse stadsarchivaris werkelijk aan de *École* studeerde, had hij met die Franse kennis waarschijnlijk een grote voorsprong op zijn collega's verworven. Dat zou natuurlijk de waarde van zijn latere verwezenlijkingen helpen verklaren. Helaas, over Gilliodts' Parijse studies valt eigenlijk maar weinig terug te vinden.

De voornaamste bron van kennis is de korte biografie van de hand van Albert van Zuylen van Nyevelt. Daarin wordt aangehaald

10 *Souvenir de mon séjour au Collège N.-D. de la Paix, à Namur. Année scolaire 1864-1865*, Namen, 1865, p. 30.

11 *Souvenir de mon séjour au Collège N.-D. de la Paix*, p. 5.

12 A. V[ANDEWALLE], '10. Diploma van Dr. in de Rechten, 24.4.1850', in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 37.

13 Voor de geschiedenis van de *École des Chartes*, zie onder meer L.J. MOORE, *Restoring Order. The Ecole des Chartes and the Organization of Archives and Libraries in France. 1820-1870*, Duluth, 2008.

14 H. PIRENNE, 'La Commission royale d'histoire depuis sa fondation (1834-1934)', in: *La Commission royale d'histoire. 1834-1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, p. 26-27.

dat Gilliodts lessen in de rechten en klassieke talen volgde aan de Sorbonne, bovenop de vakken van de *École des Chartes*. Volgens van Zuylen van Nyevelt maakte de Bruggeling bovendien in Parijs kennis met architect Eugène Viollet-le-Duc en ene *Guichard*¹⁵. Dit laatste was waarschijnlijk een verbastering van de naam van een professor aan de *École*, ofwel Benjamin Guérard, sinds 1848 directeur van de instelling, die les gaf in het eerste en het derde jaar van de opleiding en hulpwetenschappen als paleografie, sigillografie en numismatiek doceerde, naast een vak *géographie politique, ecclésiastique et civile: divisions et subdivisions du territoire* en *histoire des institutions politiques de la France au moyen âge*, ofwel Francis Guessard, die middeleeuws Latijn en de geschiedenis van de Franse taal onderwees.¹⁶ De informatie uit de levensbeschrijving door van Zuylen van Nyevelt is waarschijnlijk ontleend aan wat Gilliodts zelf vertelde over zijn studententijd. Toch is het maar erg vaag. Kunnen andere bronnen misschien meer duidelijkheid brengen?

Een poging hiertoe bleef tot dusver weinig succesvol. Wel blijkt de kans reëel te zijn dat Gilliodts niet het hele curriculum van de *École* doorliep. Hij was er namelijk geen leerling van.¹⁷ Die positie was impliciet voorbehouden aan Fransen. Bovendien was Gilliodts zelfs gewoon nog te jong. Men moest immers minstens vierentwintig jaar oud zijn om de opleiding te mogen aanvatten, een leeftijd die hij maar in juli 1851 bereikte.¹⁸ Daar de lessen aan de *École* openbaar waren, kon hij die wel naar keuze bijwonen. Welke hij dan wel volgde, blijft echter een open vraag.¹⁹ De diverse vakken van Guérard en Guessard lijken een mogelijkheid. Slechts

15 A. V[AN] Z[UYLEN] V[AN] N[YEVELT], 'Monsieur Louis Gilliodts-van Severen', in: *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, 65 (1915-1922), p. 184.

16 *Livret de l'École des Chartes*, Parijs, 1852, p. 17.

17 Op de lijst met oud-leerlingen van de *École* komt hij niet voor (*Livret de l'École des Chartes*, Parijs, 1879, p. 37).

18 *Livret de l'École des Chartes*, p. 105.

19 Als Maurice Sebrechts Gilliodts het *diploma van paleograaf behaald aan de École des Chartes* toekent en André Vandewalle schrijft dat hij *afgestudeerd* was aan de *École*, gaan zij dus in de fout (M.L. SEBRECHTS, 'Louis Gilliodts en zijn familiaal milieu', p. 5; A. V[ANDEWALLE], '63. Brief met toelating G. tot het archief, 25.9.1852', in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 48).

over één vak dat Gilliodts in Parijs volgde, bestaat werkelijk zekerheid. Dat hij aan de Sorbonne lessen volgde van Émile Saisset, vermeldde hij immers zelf terloops in één van zijn boeken.²⁰ Die Franse filosoof doceerde van 1849 tot 1852 geschiedenis van de wijsbegeerte, ter vervanging van Jean-Philibert Damiron.²¹ Het is opvallend dat Gilliodts er uiteindelijk voor koos om deze docent te gedenken, eerder dan een leermeester uit de *École*.

In het licht van de interesses van de vierentwintigjarige Gilliodts wordt dit al minder verwonderlijk. Of hij toen al in de ban van het archief was, is namelijk niet zeker. In zijn persoonlijk archief, bewaard in het stadsarchief van Brugge, bevinden zich enkele notities die uit deze periode afkomstig lijken te zijn. Ze handelen onder andere over de Franse Revolutie en Napoleon of bespreken de hypotheekwet van 16 december 1851.²² Twee grote interesses worden hierin duidelijk. Enerzijds was Gilliodts advocaat van opleiding, die zich bijgevolg interesseerde voor rechtsleer. Van 1854 tot 1889 zou hij trouwens ingeschreven blijven aan de Brugse balie, hoewel hij niet schijnt gepratikeerd te hebben.²³ Zelfs na 1890 kreeg hij wel nog altijd brieven die gericht waren aan *Monsieur l'avocat*, ook als zij geen juridische, maar historische vragen bevatten.²⁴ Anderzijds toonde Gilliodts zich als een historicus, die met een filosofische blik naar het verleden keek. Mogen we hierin de invloed zien van de lessen van Émile Saisset?

Het studeren wierp zijn vruchten af. De advocaat-historicus had een mening, die hij bovendien zocht te verspreiden. Dat zou hem uiteindelijk ook lukken, in een vergeten tweeluik dat in 1852 en 1853 verscheen. Het tweede deel hiervan zijn de reeds vermelde

20 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne École Bogarde à Bruges*, I, Brugge, 1899, p. 5, noot 1.

21 'SAISSET (Émile-Edmond)', in: J.C.F. HOEFER (red.), *Nouveau biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, XLIII, Parijs, 1864, p. 161.

22 BRUGGE, *Stadsarchief*, Fonds Gilliodts, nr. 3.

23 A. V[ANDEWALLE], '12. Inschrijving aan de balie te Luik, 9.8.1853', in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 34.

24 BRUGGE, *Stadsarchief*, Fonds Gilliodts, briefwisseling, nr. 208: brief van Ernest Rembry, 2 februari 1890.

Études sur l'histoire de Belgique, het eerste deel een anoniem gepubliceerd politiek pamflet.

De jaren 1840 hadden een turbulent einde gekend. Ook na 1848 was het politieke geweld nog niet uitgewoed. In december 1851 pleegde Louis-Napoléon Bonaparte een staatsgreep, een jaar later zou hij Frans keizer worden. En als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel. Politieke opiniemakers lieten van zich horen. In het voorjaar van 1852 verscheen zo een *Essai sur le mouvement des partis en Belgique, depuis 1830 jusqu'à ce jour, suivi de quelques réflexions sur ce qu'on appelle les grands principes de 1789*, waarin de recente evoluties door een conservatieve bril werden bekeken.²⁵ De auteur van dat *Essai* verschool zich achter de omschrijving *ancien membre de la représentation nationale*, maar dat het ging om baron Etienne-Constantin de Gerlache, voorzitter van het Hof van Cassatie, was geen geheim.²⁶ Kort daarop legde een *paysan de la Hesbaye* een liberaal antwoord ter perse, dat de titel *Du régime parlementaire, ou réponse à M. de Gerlache* meekreeg.²⁷ Ook deze landbouwer zou worden ontmaskerd. Het ging om *Louis Gillods, de Bruges, avocat à Liège*.²⁸

Is de schrijver van het liberaal pamflet *Du régime parlementaire* werkelijk de latere stadsarchivaris? Dat lijkt inderdaad zo te zijn. In mei 1852 kreeg Gilliodts een brief van Walthère Frère-Orban, liberaal politicus en toenmalig minister van Financiën, om hem te feliciteren met “*le travail que vous venez de publier*”, dat een zeer verdienstelijk antwoord bood op de aanvallen waaraan “*nos institutions*” op dat moment blootstonden.²⁹ Het werk waar de liberale

25 [E.C. DE GERLACHE], *Essai sur le mouvement des partis en Belgique, depuis 1830 jusqu'à ce jour, suivi de quelques réflexions sur ce qu'on appelle les grands principes de 1789*, Brussel, 1852.

26 [J. DE LE COURT], *Essai d'un dictionnaire des ouvrages anonymes & pseudonymes publiés en Belgique au XIXe siècle et principalement depuis 1830*, Brussel, 1863, p. 19 en 22.

27 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire, ou réponse à M. de Gerlache*, Luik, 1852.

28 E. DE MANNE, *Nouveau dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes*, Lyon, 1862, p. 62; [J. DE LE COURT], *Essai d'un dictionnaire*, p. 307.

29 BRUGGE, *Stadsarchief*, Fonds Gilliodts, nr. 452: brief van Walthère Frère-Orban, 3 mei 1852.

topman deze felicitaties veil voor had, was ongetwijfeld het *Du régime parlementaire*. Gilliodts was trouwens lid van Frère-Orbans partij. In 1859 betaalde Gilliodts lidgeld voor de *Association libérale* en zijn uitnodiging voor de algemene vergadering van de *Association libérale et constitutionnelle de Bruges* van 1867 bleef bewaard.³⁰ Dat hij de anonieme liberaal is lijkt daarmee voldoende aangetoond.³¹ Als eerste publicatie van Gilliodts gold tot dusver de *Études*, maar zijn bibliografie kan nu verder worden aangevuld.³² Meteen hebben we ook de sleutel in handen om de *Études* beter te begrijpen. Zij brengen namelijk in zekere zin de principes uit *Du régime parlementaire* in de praktijk. Vervolgens kan zelfs het latere werk van de stadsarchivaris worden gedeconstrueerd. De jonge liberaal werd dan wel oud, zijn ideeën uit 1852 bleven altijd sluimeren.

De politieke overtuiging van de negentiende-eeuwse stadsarchivariissen wordt in hun biografieën veelal over het hoofd gezien. Al te naïef klinkt het dat zij verscholen in hun archief – “à l’abri des remous de la foule” noemt Ferdinand Vercauteren het – naarstig aan hun klassemment en onderzoek werkten.³³ Dit is een weinigzeggende echo van het negentiende-eeuwse discours. Over de Mechelse stadsarchivaris Victor Hermans verscheen in 1910 bijvoorbeeld in een krant:

“Et dans ce milieu de calme et d’étude, qui ne connaît ni les rivalités d’opinions, ni les heurts de croyances, se détache,

30 BRUGGE, *Stadsarchieff*, Fonds Gilliodts, nr. 2: uitnodiging voor de algemene vergadering van de *Association libérale et constitutionnelle de Bruges*, 4 maart 1867; nr. 452: *Note de notre voyage de noces du 11 Mai au 20 Juin 1858*, 1858-1859.

31 Gilliodts verbleef in 1852 nog in Luik, waar het *Du régime parlementaire* bij J. Ledoux werd gedrukt. In het nabije Haspengouw vond hij inspiratie voor zijn pseudoniem. Overigens bleef Gilliodts heel zijn leven lang als eigenaar en beheerder actief in de landbouw en veeteelt (A. VANDEWALLE, ‘24. Brief betreffende veefokkerij, 2.4.1890’, in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 37).

32 André Vandewalle stelde in 1980 de meest uitgebreide bibliografie van Gilliodts samen, met de *Études* als oudste werk: A. VANDEWALLE, ‘Bibliografie Gilliodts’, in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 24.

33 F. VERCAUTEREN, *Cent ans d’histoire nationale en Belgique*, Brussel, 1959, p. 76.

sereine et souriante, la figure de l'archiviste nonagénaire, au corps voué par presque un siècle de vie".³⁴

Achter het beeld van de ietwat wereldvreemde erudiet gaat echter een publiek persoon schuil, die in de negentiende-eeuwse stad een voorname plaats innam. Stadsarchivarissen waren belangrijke stedelijke actoren, die soms middenin het politiek gewoel kwamen te staan. Toen in Antwerpen in 1863 de Meetingpartij aan de macht kwam, werd stadsarchivaris Frederik Verachter, overigens een verstokt orangist, plotsklaps als te oud bestempeld en opzij geschoven. In zijn plaats kwam Génard, die door Antwerpse liberalen voor *papenarchivaris* en de *kortgerokte zoon van Loyola* werd uitgemaakt.³⁵ Van dat "*milieu de calme et d'étude, qui ne connaît ni les rivalités d'opinions, ni les heurts de croyances*" was kenmerklijk soms maar weinig te merken!

Het verbaast bijgevolg niet dat ook Gilliodts een politieke overtuiging had. In een politiek steekspel zoals in Antwerpen zou de Brugse archivaris niet belanden, maar als jongeman waagde hij het wel aan politiek te doen, met zijn *Du régime parlementaire*. Welke standpunten verkondigde hij daar dan wel in? Allereerst combineerde hij zijn liberale overtuiging met een even diepgeworteld katholiek geloof. Al op de eerste pagina van het pamflet hernoemde Gilliodts de *parti catholique* tot *parti clérical*, aangezien hij zijn tegenstanders een aan het geloof ontleend aanzien niet gunde.³⁶ Daar was het katholicisme kennelijk te belangrijk voor.

God lag voor Gilliodts aan de basis van de geschiedenis, die bovendien liberaal was gekleurd. Ze werd immers gedreven door drie basisbegrippen: *la liberté, l'ordre* en *le progrès*. Zij waren door God als ahistorische idealen in het leven geroepen.³⁷ Om deze ide-

34 MECHELEN, *Stadsarchief*, Fonds Varia, V716: 'Aux archives', *La Voix de Malines*, 20 november 1910.

35 De politieke rol van archivarissen, met voorbeelden uit onder meer Antwerpen en Leper, wordt verder uitgewerkt in T. VAN HAVERE, 'In Tempels onzer Vaderlandsche Geschiedenis', p. 213-216.

36 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 3, noot 1.

37 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 9 en 40.

alen te bereiken werd al sinds de middeleeuwen een voortdurende strijd gevoerd, voortgedreven door het liberalisme. Zo had de samenleving zich “*au despotisme et à la barbarie*” onttrokken.³⁸ Spil in deze strijd was de volksvertegenwoordiging. Uit de provinciale staten, de Geheime en de Grote Raad haalde het parlement zijn historische legitimatie. Het parlement was niets minder dan het “*résumé vivant de l'histoire*”.³⁹ In 1852 leek dat parlement weer in gevaar. Dat bleek uit het *Essai* van de Gerlache, die volgens Gilliodts de kloof die de Franse revolutie had geslagen tussen heden en verleden wou overbruggen. Met welk doel? Niets minder dan de maatschappij terugbrengen naar de middeleeuwen en de “*jours fortunés et bénis de la Sainte Inquisition*”.⁴⁰ Dat mocht natuurlijk niet gebeuren. Het gewonnen terrein mocht nu niet worden prijsgegeven. De geschiedenis kon echter helpen in de strijd tegen de Gerlache en de conservatieven. “*Nous ne saurions trop relire l'histoire de nos pères*”, stelde Gilliodts, want uit het verleden konden steeds weer inspirerende voorbeelden worden geput.⁴¹

In de militante historische opvattingen die Gilliodts in *Du régime parlementaire* laat blijken, lijkt zijn universitaire opleiding door te schemeren. In Namen had hij immers op christelijke leest gestoelde lessen in de politieke geschiedenis van België gekregen, terwijl hij in Parijs zijn filosofische blik verder had kunnen scherpstellen.⁴² In de *Études*, die opgevat waren als een ambitieuze meerdelige publicatie, wilde hij zijn ideeën nog verfijnen en uitwerken. De filosofie zou daarbij de geschiedenis ondersteunen, zei hij zelf. Mits de nodige kunde en kennis zouden zo hele periodes worden verklaard en zelfs voor de minst geoefende ogen begrijpelijk worden.⁴³ Op die manier kon Gilliodts met zijn inherent liberaal discours het uitgeputte genre van de nationale geschiedenis misschien weer tot leven brengen. “*Depuis plus de dix ans il pleut des*

38 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 18.

39 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 34-35.

40 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 12.

41 [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 54.

42 *Souvenir de mon séjour au Collège N.-D. de la Paix*, p. 4-5.

43 L. GILLIODTS, *Études sur l'histoire de Belgique considérée dans ses rapports avec l'histoire de la société du Moyen Age*, dl. I, Luik, 1853, p. 12-13.

histoires de Belgique”, klonk het in 1843.⁴⁴ Vanaf 1850 was deze regenbui opgehouden. Voor één groot historisch verhaal was in het politiek verdeeld land blijkbaar minder plaats.⁴⁵ Een oplossing leek dus het omarmen van deze tweedracht, hoewel deze politisering van de geschiedschrijving zeker niet de goedkeuring van iedereen wegdroeg.⁴⁶ De critici konden echter gerust zijn, want Gilliodts’ onderneming was geen onverdeeld succes. Alleen het eerste deel van de *Études*, waarin de vierde tot vijftiende eeuw werd behandeld, raakte voltooid.

Gilliodts had verschillende volumes voorzien voor zijn *Études*, die enigszins overeen zouden komen met de wijze waarop hij de Belgische geschiedenis zelf indeelde. Het eerste deel omvatte de periode tot de opgang van de Bourgondische hertogen. Tot het verdwijnen van dit geslacht en het aantreden van Karel V was de geschiedenis namelijk gekenmerkt door een vooruitgang in vrijheid en gelijkheid, dankzij de nationale onafhankelijkheid. Met keizer Karel begon een periode van buitenlandse overheersing en voortdurende weerstand tegen die liberale principes. Dit was echter niet alleen een Belgisch verhaal. Doorheen de hele geschiedenis was de liberale gemeenschap – *la commune* – het centrale feit en vormden *liberté et égalité* de voornaamste principes.⁴⁷ Een *commune* kon maar bestaan wanneer haar organisatie verzekerd was dankzij een oorkonde en haar vrijheid gewaarborgd was. De leden van een *commune* moesten elkaar bovendien willen verdedigen en beschermen.⁴⁸ In heel Europa groeiden steden langzaam uit tot dergelijke *communes*. Toch koos Gilliodts ervoor slechts een Belgische geschiedenis te schrijven. Dat was haast enkel een prag-

44 Aangehaald in: J. TOLLEBEEK, ‘Enthousiasme en evidentie in de negentiende-eeuwse Belgisch-nationale geschiedschrijving’, in: *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België*, Amsterdam, 1994, p. 59 (eerst verschenen in 1992).

45 Cf. E. PEETERS, *Het labyrint van het verleden. Natie, vrijheid en geweld in de Belgische geschiedschrijving, 1787-1850*, Leuven, 2003, p. 158.

46 J. TOLLEBEEK, ‘Geschiedenis en oudheidkunde in de negentiende eeuw. De *Messenger des sciences historiques 1823-1896*’, in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 113 (1998), 42.

47 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. XVII.

48 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, 288.

matische keuze. De progressieve *marche générale de la civilisation* was in het eigen nationale verleden namelijk het best te vinden.⁴⁹ De verschillende Belgische gewesten vormden een ware politieke staalkaart: Vlaanderen vertegenwoordigde een eerder democratische tendens, Brabant was veeleer aristocratisch en Luik had een theocratisch pad gekozen. In eigen land zou Gilliodts dan ook hand in hand met de Voorzienigheid kunnen tonen dat er “*un ordre merveilleux*” heerst in de geschiedenis.⁵⁰ Op die manier kon het boek van Gilliodts – dat zoals hij waarschuwde geen “*simple ouvrage d’histoire*” was – een liberale geschiedenis vertellen waar lessen uit konden én moesten getrokken worden.⁵¹ Opvattingen als die van de Gerlache zouden dan natuurlijk geen kans meer maken.

Toch leek het met die hedendaagse urgentie uiteindelijk nog wel mee te vallen. Het einde van Gilliodts’ liberale geschiedenis lag immers bij de Franse revolutie. De vrijheid had gezegevierd en moest zich van dan af niet langer verstoppen “*derrière les murailles des Communes pour sauver le crime de son existence; elle se montrait à découvert, en plein soleil*”. Wel mocht Vlaanderen er nog altijd trots op zijn dat het in haar steden was dat die vrijheid zich het vroegst had getoond. De eerste pogingen om de onderdrukkende aristocratie tot in de kern uit te roeien waren daar ondernomen.⁵² Deze optimistische toon roept verbazing op. Had *Du régime parlementaire* net niet getoond dat de strijd zeker nog niet voorbij was? In de parallel vindt men toch de les uit Gilliodts’ geschiedenis. Wanneer de meeste historici het verval van de Belgische steden willen verklaren, kijken ze volgens Gilliodts slechts naar uitwendige factoren, zodat dit proces als het verval van een politieke instelling wordt opgevat. Historici moeten echter doorringen tot “*l’ordre social et moral*”.⁵³ Een onderzoeker die dat probeert merkt bijvoorbeeld het belang op van het aantreden van Anton als hertog van Brabant.

49 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. XIX.

50 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. 622.

51 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. 3-4.

52 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. 517.

53 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. 611.

*“Depuis ce moment, le duché de Brabant se trouva mêlé à une politique étrangère, qui amena dans ses institutions le désordre, dans ses communes la tyrannie, dans son commerce la décadence, dans sa nationalité enfin, un germe de mort.”*⁵⁴

Dezelfde ziektekiem waarde volgens Gilliodts rond in het eigentijdse België. Op het titelblad van zijn *Du régime parlementaire* plaatste hij daarom een citaat van Félicité de Lamennais, die stelde dat een volk *“ne résiste point à ce qui tue la justice. Il se relève de ses revers, il ne se relève point de la maladie qui altère dans son action publique, le principe moral”*.⁵⁵ De geschiedenis was nog steeds niet afgelopen.

Erg hoog zou het liberale vuur na 1853 wel niet meer opflakkeren. Was Gilliodts toch al te vermetel geweest? Misschien wel. Toch verliet hij zijn gedachtegoed niet. Hij verschool het enkel achter de eruditie die hij als archivaris verwierf. Hoewel hij koos voor diepgravend bronnenonderzoek in plaats van synthetiserende geschiedfilosofie, bleven de grondslagen van zijn werk hetzelfde. Van Houtte merkte eveneens al op dat Gilliodts *“zich nog bij gelegenheid op het filosofische pad zou begeven.”*⁵⁶ *“Les nobles actions des ancêtres inspirent la vertu!” Puisse la réalisation de cette maxime être le fruit de la lecture de ce livre*, begon hij bijvoorbeeld de inleiding op zijn *Inventaire des chartes*.⁵⁷ Wat moest deze geschiedenis ons dan wel leren? Dat de Belgische onafhankelijkheid *“un don inestimable”* is. Die zelfstandigheid moest tot elke prijs behouden blijven, aangezien ze een einde stelde aan eeuwen van kommer en kwel.⁵⁸ De zestiende eeuw was voor de achtenzestigjarige Gilliodts nog altijd een periode van *tyrannie impériale*, met keizer Karel die de opstandige Gentenaars *“son mépris pour les li-*

54 L. GILLIODTS, *Études sur l'histoire de Belgique*, p. 565.

55 F. DE LAMENNAIS, *Amschaspands et Darvands*, aangehaald in [L. GILLIODTS], *Du régime parlementaire*, p. 29.

56 J.A. VAN HOUTTE, 'Louis Gilliodts als historicus buiten het stadsarchief', p. 19.

57 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section première. Inventaire des chartes. Première série. Treizième au seizième siècle. Introduction*, Brugge, 1878, p. 1.

58 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, p. 5.

bertés du peuple” deed ondergaan.⁵⁹ De middeleeuwse stad bleef daarentegen een baken in de geschiedenis. “*Chez nos ancêtres, la liberté n’allait pas plus loin. La commune était son asile. L’État n’avait pour principe que l’absolutisme*”, oordeelde Gilliodts in 1899.⁶⁰

Gilliodts was overigens niet de enige historicus die het belang van stedelijke gemeenschappen benadrukte. Alphonse Wauters publiceerde in 1878 zijn *Les libertés communales. Essai sur leur origine et leur premiers développements en Belgique, dans le Nord de la France et sur les bords du Rhin*. Volgens de stadsarchivaris van Brussel waren het ontstaan en de groei van de stedelijke vrijheden nooit bestudeerd.⁶¹ Gilliodts’ *Études* zag Wauters hierbij over het hoofd. Veel hebben de beide werken wel niet gemeen. De Brugeling had een alomvattende synthese willen schrijven, terwijl de Brusselaar een monografie afleverde, waar in 1869 al een heel volume met uit archieven geputte bewijsstukken aan vooraf was gegaan. Gilliodts plaatste zich nog in een traditie van Belgische nationale geschiedenissen, terwijl Wauters een groter onderzoeksgebied koos. De goddelijke Voorzienigheid was in *Les libertés communales* tenslotte niet meer van belang. Wauters zocht een verklaring in de materiële werkelijkheid. “*L’histoire du commerce et celle de la liberté ont été inséparables dans tous le temps*”, klonk het.⁶² Gilliodts stelde ook al dat de handel “*l’âme et la source de la révolution communale en Flandre*” was geweest.⁶³ De religieuze ondertoon die hij aan zijn werk gaf, zorgde er waarschijnlijk voor dat de *Études* niettemin al gauw verouderd leken.

59 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, ‘Notes et documents pour servir à la biographie de Josse de Damhouder 1507-1581’, in: *Annales de la Société d’Émulation pour l’Étude de l’Histoire et des Antiquités de la Flandre*, 45 (1895), p. 167.

60 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire diplomatique des archives de l’ancienne École Bogarde*, I, p. 107.

61 A. WAUTERS, *De l’origine et des premiers développements des libertés communales en Belgique, dans le nord de la France, etc. (Études sur les progrès de la civilisation, depuis le dixième jusqu’au treizième siècle)*, Brussel, 1869, p. V.

62 Aangehaald in F. VERCAUTEREN, *Cent ans d’histoire nationale*, p. 161-162.

63 L. GILLIODTS, *Études sur l’histoire de Belgique*, p. 518.

Na 1853 zou Gilliodts zich niet meer aan syntheses wagen. Archiefwerk werd zijn nieuwe passie, wat zorgde voor een volstrekt andere methodologie. Deze voorliefde voor het archief was een nieuwe liefde, die niet zomaar valt terug te voeren op zijn studententijd aan de *École des Chartes*. Bij het schrijven van zijn *Études* was archiefmateriaal namelijk nog nauwelijks aan de orde. De auteur gaf wel enkele referenties, maar deze had hij veelal slechts uit tweede hand, zodat ze niet altijd correct zijn.⁶⁴ Naar het Brugse stadsarchief trok Gilliodts wel zelf. In september 1852 vroeg hij de toelating het depot – dat hij in zijn brief zowaar “*archives provinciales*” noemde! – te mogen bezoeken.⁶⁵ Hij keek er enkele *cartularia* in, waar hij in zijn *Études* naar verwees.⁶⁶ Was dit het prille begin van een lange verknochtheid?

Het was evenwel wachten tot 1867 voor Gilliodts weer van zich liet horen. In dat jaar werd de Brugse *Société archéologique* opgericht, waarvan hij penningmeester werd.⁶⁷ Hij sloeg ook opnieuw aan het schrijven. Datzelfde jaar verscheen een eerste bijdrage van Gilliodts in de *Annales* van de *Société d'Émulation*. Nog steeds schuwde hij de controversen niet. Kort daarop zou hij zich namelijk aansluiten bij de kring rond James Weale, die een vernieuwing van de geschiedschrijving in Brugge probeerde tot stand te brengen.⁶⁸ *La Flandre*, het publicatieorgaan van deze groep, werd mee door hem uitgegeven. Tot aan het verdwijnen ervan in 1885 zou hij een

64 Gilliodts' verwijzing naar *Arch. de Gand*, n. 124 is ontleend aan een studie van L.A. Warnkoenig uit 1846. In de inventaris van Prudens van Duyse uit 1849 was de oorkonde evenwel al nr. 215 geworden (E. DE BUSSCHER en P. VAN DUYSSE, *Inventaire analytique des chartres et documents appartenant aux archives de la ville de Gand*, Gent, 1867, p. 70; L. GILLIODTS, *Études sur l'histoire de Belgique*, p. 521, noot 3; L.A. WARNKOENIG, *Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Gand et de la châtellenie du Vieux-Bourg, jusqu'à l'année 1305*, A.E. GHELDOLF (vert.), Brussel, 1846, p. 318).

65 BRUGGE, *Stadsarchief*, Hedendaags Archief, Gemeentebestuur, Archief: Correspondentie, Archief (1850-1922): brief van Louis Gilliodts-van Severen, 21 september 1852.

66 Bv. L. GILLIODTS, *Études sur l'histoire de Belgique*, p. 406, noot 2 en 410, noot 3.

67 'Première réunion générale de la Société archéologique de Bruges', in: *Annales de la Société d'Émulation pour l'Étude de l'Histoire et des Antiquités de la Flandre*, 19 (1867), p. 2.

68 A. V[ANDEWALLE], '99. Artikel in *Annales Emulation*, 1911', in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 59.

ijverig medewerker blijven.⁶⁹ Nog belangrijker was misschien Gilliodts' benoeming op 19 december 1867 tot lid van de Koninklijke Commissie voor de Uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België.⁷⁰

In het Brugse stadsarchief voelde Gilliodts zich alsmaar beter thuis. Hij sloot vriendschap met Pierre Bossaert, stadsarchivaris sinds 1852. Toen Bossaert in april 1868 op sterven lag, droeg hij Gilliodts op de uitgave van een inventaris van het archief, waar iedereen al decennialang op wachtte, tot een goed einde te brengen. Gilliodts aanvaardde de nota's die hem werden toegestopt en de daarbij horende uitdaging.⁷¹ Enkele dagen later schreef hij naar het Brugse stadsbestuur om zijn diensten aan te bieden. Hij bood aan enkele maanden gratis te werken, om zo de uitgave van de inventaris te voltooien.⁷² Dat voornemen maakte hij inderdaad waar, maar het was nog wachten tot 1871 voor het eerste deel volledig was gedrukt. Vanaf 24 oktober 1868 had Gilliodts wel zijn definitieve aanstelling tot stadsarchivaris op zak. Daar had hij blijkbaar niet zelf om gevraagd. Op de gemeenteraadszitting waar deze benoeming werd geregeld, moest burgemeester Jules Boyaval – die Gilliodts onder andere kende via de *Association libérale* – meedelen dat ook de interim-archivaris kandidaat was. Hij werd daarop

69 A. V[ANDEWALLE], '97. Bijdrage in La Flandre, 1867-68', in: A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 57; S. VRIELINCK en R. VAN EENOO, *Ijveren voor geschiedenis. 150 jaar Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Émulation" te Brugge*, Brugge, 1989, p. 55-60.

70 'Trente et unième séance (29 mai 1868)', in: *Commission royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de la Belgique. Procès-verbaux des séances*, 5 (1868), p. 371-372. Toen Gilliodts werd aangesteld, regeerde er met Rogier II een liberaal kabinet, waar ook Frère-Orban weer minister van Financiën in was. Had hij zijn benoeming misschien te danken aan zijn liberale sympathie?

71 In BRUGGE, *Stadsarchief*, Fonds Gilliodts, nr. 10, bleven enkele van de kladbladen van Bossaert bewaard. Gilliodts hoefde ze slechts nog na te kijken en hier en daar een kleine aanvulling te doen. André Vandewalle merkt daarom op dat Bossaert eigenlijk ook een plaats op het titelblad van het eerste deel van de *Inventaire des chartes* had verdiend (A. VANDEWALLE, *Beknopte inventaris van het stadsarchief van Brugge. Deel I: oud archief*, Brugge, 1979, p. 20; cf. ook J. DE SMET, 'Stadsarchivaris Louis Gilliodts-van Severen', p. 10).

72 BRUGGE, *Stadsarchief*, Hedendaags Archief, Gemeentebestuur, Archief: Verslagen en Mededelingen, Verslagen (1852-1873) en mededelingen (1868-1911): brief van Louis Gilliodts-van Severen, 30 april 1868.

INVENTAIRE
DES
ARCHIVES
DE LA
VILLE DE BRUGES

PUBLIÉ

SOUS LES AUSPICES DE L'ADMINISTRATION COMMUNALE

BRUGES

TYPOGRAPHIE EDW. GAILLIARD & Ce

1871

Titelblad van het deel I van de *Inventaire des archives de la ville de Bruges* door L. Gilliodts. Na decennialang wachten verscheen in 1871 eindelijk een inventaris van het Brugse archief. Dit eerste deel droeg nog sterk de stempel van archivaris Pierre Bossaert, maar in de volgende delen zou Gilliodts zijn eigen weg kunnen gaan.

unaniem gekozen.⁷³ Gilliodts was intussen eenenveertig jaar oud. Eindelijk had hij een definitieve rol gevonden, die hij zou vervullen tot zijn overlijden op 24 juli 1915.

De voorgaande alinea's vormden een poging de kennis over Gilliodts' jonge jaren uit te breiden. Dit betekende een tocht langs Namen, Luik en Parijs, met een politiek pamflet uit 1852 en een geschiedfilosofisch werk uit 1853 als literatuur voor onderweg. Bestemming was het stadsarchief van Brugge. Gilliodts kwam daar niet met lege handen toe, maar droeg een rijke bagage met zich mee. Tussen zijn souvenirs vallen enkele ware schatten terug te vinden, die een beter begrip van het werk van de stadsarchivaris mogelijk maken. De *Inventaire des chartes* lijkt immers in haast niets op een hedendaagse inventaris. Dit is meer dan een evolutie in terminologie. De *Inventaire des chartes* ademt nog steeds de geest van haar bezieler uit. Henri Pirenne merkte dit maar al te goed. "*Il y a toute une civilisation dans ces beaux volumes*", schreef hij er lovend over.⁷⁴ Wanneer men de zeven delen erop naslaat, bezoekt men namelijk niet alleen het middeleeuwse Brugge, maar evenzeer de wereld van Gilliodts, waar *liberté et égalité* mocht zeegevierden.

73 A. V[ANDEWALLE], '65. Gemeenteraadsbesluit tot benoeming van G., 24.10.1868', A. VANDEWALLE (red.), *100 jaar Gilliodts*, p. 48. James Weale en Désiré Van de Castele hadden kort na het overlijden van Bossaert gesolliciteerd, maar maakten kennelijk geen kans (BRUGGE, *Stadsarchief*, Hedendaags Archief, Gemeentebestuur, Archief: Correspondentie, Archief (1850-1922)).

74 BRUGGE, *Stadsarchief*, Fonds Gilliodts, briefwisseling, nr. 199: brief van Henri Pirenne, 21 juni 1895.